

LIETAVA, J. (Grassland Research Institute, Banská Bystrica): *Working and Living Conditions of Sheep Tenders in the Mountain and Sub-mountain Regions of the Slovak Socialist Republic*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (1) : 63-69.

As it follows from the representative set, the sheep tenders in the mountain and sub-mountain regions work under much more difficult natural, working and living conditions. To improve their working and living conditions, and to increase the interest in the sheep tender's profession, the following measures are necessary: increase in the technical level of work, which means a preliminary preparation for the profession and a continuous qualification improvement, better housing and lavatories, equipment with the personal protective means and change in the work organisation.

technical level of work; work organisation; social conditions

Adresa autora:

Doc. ing. Ján Lietava, CSc., Výskumný ústav lúk a pasienkov, 974 21 Banská Bystrica

AKTUALITY

SOCIÁLNÍ PLÁNOVÁNÍ V ZEMĚDĚLSKÝCH PODNICÍCH SSSR

Jedním ze stěžejních celostátních úkolů, které v nynější etapě realizuje Sovětský svaz, je další zvelebení zemědělství. KSSS tu vytyčila dva vzájemně související cíle: 1) dosáhnout, aby se zemědělství stalo vysoce efektivním a produktivním odvětvím a aby zásobování státu zemědělskými produkty bylo mnohem spolehlivější; 2) zlepšit kvalitu zemědělských produktů, zmírnit závislost rozvoje tohoto nejdůležitějšího odvětví národního hospodářství na povětrnostních podmínkách a podstatně pokročit kupředu v realizaci programového požadavku KSSS — další vyrovnavání životních podmínek měst a vesnice.

Pro systém sociálního plánování v SSSR jsou velmi důležité plány sociálního rozvoje, které jsou vypracovávány v kolchozech a sovchozech. Plány sociálního rozvoje kolektivů zemědělských podniků jsou nezbytným doplňkem celostátních programů sociálního rozvoje vesnice. Svým způsobem zasazují celkový program sociálních reforem do konkrétních podmínek sovětské vesnice se specifickým způsobem odstraňování podstatných sociálně ekonomických i kulturních rozdílů mezi městem a vesnicí podle podmínek, potřeb a možností každého kolektivu pracovníků v zemědělství.

Sociální plánování v zemědělských podnicích Sovětského svazu dosud nezevšeobecnělo, třebaže je dosti rozšířeno. Kolchozní a sovchozní plány sociálního rozvoje vypracovávali pracovníci výzkumných ústavů i škol nebo vedoucí pracovníci a odborníci zemědělských podniků za metodického vedení vědců. Jsou to plány metodicky nejednotné, s různou strukturou i výběrem sociálních ukazatelů. Neexistovala jednotná informační základna, takže nebylo možné ukazatele sociálního rozvoje kolektivů z jednotlivých podniků porovnávat ani sumarizovat. Kromě toho neměly tyto plány právní platnost, což přirozeně snižovalo efektivnost plánování.

V současné době je sociální plánování závaznou součástí plánovací činnosti kolchozů i sovchozů. V typizovaném formuláři pro plán rozvoje kolchozů, sovchozů a společných zemědělských podniků na jedenáctou pětiletku (1981—1985), který schválilo ministerstvo zemědělství SSSR, přibyla speciální rubrika „Sociální rozvoj kolektivu zemědělského podniku“, která má — právě tak jako výrobně ekonomická část plánu — status právního dokumentu.

Sociální část komplexního plánu ekonomického a sociálního rozvoje zemědělského podniku pro jedenáctou pětiletku obsahuje ukazatele, které jednak vyjadřují hlavní parametry sociálního rozvoje vesnického pracovního kolektivu, jednak parametry, jejichž plánování je dostupné největšímu počtu zemědělských podniků. Struktura sociální části pětiletého plánu rozvoje vesnického pracovního kolektivu vystihuje hlavní cíle a úkoly sociálního plánování v zemědělském podniku: zdokonalování sociálního složení kolektivu, zlepšování pracovních podmínek, charakteru osídlení i životních podmínek pracovníků.

Vedle kvantitativních ukazatelů, charakterizujících sociální rozvoj kolektivu perspektivně, počítá plán se soustavou opatření ke splnění plánovaných sociálních ukazatelů. Pětiletý plán rozvoje kolchozů či sovchozů vychází z plánu výrobně organizačních opatření, který se sestavuje s dlouhodobou perspektivou (10—15 let) a je pak detailněji rozpracován v ročním výrobně finančním plánu. Vzájemnou vazbou dlouhodobých, střednědobých i krátkodobých plánů je realizována zásada kontinuity plánování.

Plánování změn v sociální struktuře kolektivu zahrnuje výpočet potřeb a zajištění kádrů, dále vzdělávání a zvyšování odborné kvalifikace pracovníků zejména mládeže. Nejzávažnějším úkolem sociálního plánu je vyváženost perspektivní potřeby a předpokládaného stavu pracovních sil, a to i po stránce kvalifikační struktury pracovníků. Výpočet plánované potřeby kádrů vychází z perspektivně předpokládaných změn v objemu i struktuře výroby a zvyšování produktivity práce. Při určování přímých i celkových nákladů na zemědělskou výrobu se používá oblastních normativů, odstupňovaných podle výnosů zemědělských plodin a podle užitočnosti hospodářských zvířat.

Potřeba pracovních sil (průměrný roční stav pracovníků v zemědělské výrobě i nezemědělských odvětvích) se vypočítává se zřetelem k normě pracovního času a činí 1840 hodin na jednoho pracovníka ročně. Předpokládaný počet pracovníků na konci plánovaného období se stanoví z jejich skutečného stavu a z výpočtu obrátu kádrů (všech druhů mobility kádrů) za plánované období. Přitom se v plánu počítá s opatřeními, která mají přispět k rozšíření určitých forem mobility kádrů (např. studia) a omezení intenzity jiných forem (např. fluktuace).

Při plánování intenzivnější všeobecné i odborné výuky kádrů je tendence: 1. dosazovat do funkcí, kde se požaduje vysoko- a středoškolské odborné vzdělání, lidi, kteří toto předepsané vzdělání dosáhli; 2. vytvářet mladým pracovníkům podmínky pro dokončení všeobecného středoškolského vzdělání.

Dosahování vyššího vzdělání se plánuje jak podle druhů škol, tak také podle formy výuky (řádného studia denního či studia dálkového).

Rozvoj vědeckotechnického pokroku v zemědělství vyžaduje, aby se podstatně zvýšilo tempo růstu kvalifikace kádrů. Proto se perspektivní plány sociálního rozvoje kolchozů a sovchozů zaměřují na všestranné zvyšování podílu pracovníků s vyšší kvalifikační (tarifní) třídou. Plánování se řídí skupinami profesí a specializací a zahrnuje přitom všechny formy výuky i zvyšování kvalifikace kádrů: odborně technická zemědělská učiliště, střediska kursů a další výuková zařízení. V souladu s usnesením ÚV KSSS a rady ministrů SSSR z 21. června 1979 se výuka a zvyšování kvalifikace dělnických kádrů má rozšiřovat i zdokonalovat přímo ve výrobě. Počet vedoucích pracovníků a inženýrsko-technických kádrů, kteří si mají zvyšovat kvalifikaci, je určován v souladu s usnesením ÚV KSSS a rady ministrů SSSR z 13. října 1977.

Při zajišťování stanovených limitů pracovníků v plánovacím období pro kolchozy a sovchozy se přikládá velký význam orientování mládeže při volbě povolání. V sociálních plánech je předepsán počet chlapců a děvčat (žáků osmých až desátých tříd středních a neúplných středních všeobecně vzdělávacích vesnických profesí, kteří bydlí v obcích patřících k zemědělskému podniku), kteří se učí různým profesím, počet žákovských výrobních brigád a početní stavu žáků v nich; orientace se tam stanoví počet absolventů, kteří zůstanou pracovat v zemědělském podniku a podnik je vyše studovat do odborně technických učilišť a na střední či vysoké školy.

Mezi plánovanými opatřeními ke stabilizaci kádrů v podniku, k dosahování většího uspokojení z práce a k růstu pracovní aktivity pracovníků jsou velmi významná opatření ke zvýšení odměn za práci a ke zlepšení pracovních podmínek.

V provozně ekonomické části komplexního pětiletého plánu hospodářského a sociálního rozvoje kolchozu (sovchozu) se na odměny za práci pohlíží jako na součást vlastních výrobních nákladů, z hlediska sociálního pak jako na hlavní zdroj příjmů a ukazatel dobré životní úrovně členů pracovního kolektivu.

Zvyšování odměn za práci v kolchozech a sovchozech má zajistit jejich větší podíl na celkových příjmech rodin kolchozníků i dělníků a jiných zaměstnanců sovchozů, stejně jako vyrovnání jejich úrovně s úrovní celkových důchodů městského obyvatelstva.

Perspektivní růst odměn za práci ve výrobě je stanoven jak v průměru na jednotlivé pracovníky, tak také u hlavních profesí a specializací. Výpočty se řídí celostátními národohospodářskými plány, chystanými opatřeními ke zvyšování minimálních mezd, sazeb a platů kategorií pracovníků s průměrnými platy, jakož i očekávanými změnami v kvalifikaci a počtu odpracovaných let, odstraňováním sezónnosti, zvyšováním produktivity práce pracovníků a ekonomickou efektivností výroby.

Jak ukazují výsledky sociologických průzkumů, má mezi opatřeními ke zlepšení sociálně ekonomických podmínek práce v zemědělských podnicích stále větší význam zdokonalování organizace práce a volného času. V plánu sociálního rozvoje vesnických pracovních kolektivů se zlepšování této stránky pracovních podmínek projevuje vypracováváním ukazatelů a opatření k optimalizaci využití roční, týdenní i denní pracovní doby i volného času k vytváření podmínek pro správnou reprodukci pracovní síly, prohlubování všeobecného vzdělání, zvyšování kvalifikace a uspokojování duchovních potřeb.

Optimalizace podmínek pro práci a volný čas má v zemědělství několik hledisek: regionální, odvětvové a profesionální. Obzvláště typické je to u využití ročního časového fondu. Některé zemědělské podniky musí u pracovníků v jednotlivých odvětvích a profesích pamatovat na omezení roční zaměstnanosti, jiné zase na její rozšíření.

Nejlepší způsob, jak zlepšit týdenní organizaci práce a odpočinku, je zavedení pětidenního pracovního dne se dvěma dny volna. Denní organizaci práce a volného času lze optimalizovat zavedením dvousměnného provozu. Určitého zlepšení v denní organizaci práce lze dosáhnout také rozpracováním denního pracovního rozvrhu na dva cykly (to se týká převážně dojiček).

Zdokonalování organizace práce i volného času úzce souvisí s industrializací zemědělské výroby, s rozvojem specializace a koncentrace, se zaváděním průmyslových forem organizace práce, k nimž se přihlíží ve výrobně hospodářském programu plánu. Perspektivy při zvyšování stupně mechanizace práce a zdokonalování její materiálně technické základny podmiňují snižování stavů pracovníků na úsecích s obtížnými a zdraví škodlivými pracovními podmínkami.

Plány sociálního rozvoje kolchozů a sovchozů věnují značnou pozornost také dokonalejšímu rozmístění bydlení pracovníků na území zemědělského podniku, stejně jako zlepšování jejich bytových, kulturních i životních podmínek. Strategickým úkolem v tomto směru, na jehož řešení jsou orientovány plány sociálního rozvoje kolchozů i sovchozů, je přebudování malých osad na výstavné obce se všemi druhy sociálních, kulturních a komunálních služeb. Nové obce mají být tvořeny převážně moderně zařízenými rodinnými domky se záhumenky a chlévy pro záhumenkový skot, kurníky pro drůbež a přístřešky pro vlastní dopravní prostředky.

Systém osídlení na vesnici historicky vyvinutý v SSSR má roztržitý charakter malých osad. Vždyť ještě dnes má přes 60 % osad počet obyvatel do 100 osob. Malé osady jsou v protikladu k intenzivnímu rozvoji specializace a koncentrace zemědělské výroby a k nutnosti vyrovnat životní podmínky ve městech s podmínkami na vesnici.

Hlavním zaměřením perspektivního vývoje osídlení na vesnici je postupné slučování obcí tak, aby jejich rozměry umožňovaly vysokou úroveň občanské vybavenosti i služeb a zároveň odpovídaly požadavkům na racionální organizaci zemědělské výroby. V souladu s tímto zaměřením vypracovaly správní okresy schemata uspořádání okresů s označením jednotlivých obcí za perspektivní a neperspektivní. Poněvadž přestavba obcí na vesnici je dlouhodobá záležitost, jsou některé neperspektivní obce ponechány s označením jako přechodné a s omezeným rozvojem ještě na pár desítek let — s jejich slučováním se počítá až naposled.

Kromě uvedených schémat uspořádání okresů mají v celé řadě kolchozů a sovchozů rámcové plány zástavby obcí, plány organizačně hospodářských úprav, v nichž jsou obce rovněž rozlišovány na perspektivní a neperspektivní.

Vyžadují-li tyto dokumenty podstatnější úpravy, zajistí komise pro sestavování sociálního plánu vlastními silami vše potřebné k rozhodnutí o perspektivnosti obcí. Uvažuje se přitom o perspektivním rozmístění a vnitropodnikové výrobní specializaci, organizačně hospodářské a správní struktuře zemědělského podniku, výměře obcí podle počtu obyvatel, o stavu kulturních i sociálních objektů, rozsahu a stavu bytového fondu, vybavenosti areálu, stavu a možnostech v komunikacích a dopravě, i o dalších faktorech.

Do perspektivních obcí je soustředěna výstavba nových bytových jednotek a největšího počtu kulturních i sociálních objektů. V obcích s omezeným rozvojem se počítá pouze s výstavbou investičně nenáročných zařízení.

Sociální plány kolchozů a sovchozů počítají nejen s rozšířením výstavby společenského bytového fondu, ale také se zvyšováním objemu i tempa družstevní a individuální bytové výstavby. Rozvoj individuální bytové výstavby na vesnici stimuluje zavedení celé řady výhod pro pracovníky v zemědělství, kteří si hodlají postavit vlastní domky, a to v souladu s usnesením ÚV KSSS a rady ministrů SSSR „O dalším rozvoji výstavby individuálních obytných domků a stabilizování kádrů na vesnici“, které bylo přijato v červenci 1978.

Program zlepšování bytových poměrů pracovníků zemědělských podniků vychází z požadavku zajistit normativní obytnou plochu pro všechny pracovníky, především pak vzorné pracovníky ve výrobě a pracovníky těch demografických kategorií a povolání, jichž má podnik nedostatek. Při výpočtu potřebného rozšíření bytového fondu se rovněž musí pamatovat na počet pracovníků, které je třeba v podniku přijmout s poskytnutím bytu. Ukazatelé plánu vycházejí z materiálně finančních možností zemědělského podniku i dodavatelsko-stavebních organizací a z očekávaného počtu individuálních i družstevních stavebníků, zjišťovaného šetřením. Pamatuje se rovněž na renovace a modernizace starého bytového fondu.

Při plánování rozvoje materiálně technické základny pro kulturní i sociální služby na území kolchozů a sovchozů se používá normativní metody, jež předpokládá orientaci na dodržení norem zabezpečení obyvatelstva různými druhy sociálních a kulturních služeb. Je však třeba dodržovat také ustanovení podle nějž je výstavba nových objektů pro služby obyvatelstva povolována pouze v obcích, kde žije nejméně 200 až 300 obyvatel. Pro zlepšení služeb obyvatelstvu menších obcí, které v plánovaném období ještě nemají být sloučeny, se počítá s generálními opravami a rekonstrukcemi dosavadní sítě kulturních a komunálních zařízení a s rozšířením různých druhů pojízdných služeb.

Plány sociálního rozvoje zemědělských podniků v Sovětském svazu pamatují také na nezbytné racionální skloubení kolektivního a individuálního hospodaření. V současné etapě je v SSSR záhumenkové hospodářství stále ještě důležitým zdrojem potravin a významnou složkou příjmů u vesnického obyvatelstva. V usnesení ÚV KSSS a rady ministrů SSSR ze 14. září 1977 „O záhumencích kolchozníků, dělníků a jiných zaměstnanců i občanů a o kolektivním ovocnářství i zelinářství“ se poukazuje na to, že je nezbytné dokonaleji využívat možnosti, které skýtají záhumenky kolchozníků, dělníků a ostatních zaměstnanců pro výrobu zemědělských produktů. V plánech rozvoje zemědělských podniků se má pamatovat na opatření k pomoci kolchozníkům a pracovníkům sovchozů při výrobě i prodeji produkce ze záhumenků. Jde o tato opatření: prodej osiva a sadby, hnojiv, mladých zvířat, mladé drůbeže, přidělování pastvin a krmiv, zorání záhumenkových polí apod. Plán však počítá i s pomocí při realizaci přebytků z produkce vyrobené v záhumenkových hospodářstvích.

Sociální plánování v kolchozech a sovchozech je účinný nástroj k realizaci pokrokových sociálních přeměn na sovětské vesnici. Na jeho vědecké i organizační úrovni do značné míry závisí tempo nejen sociálního, ale také hospodářského rozvoje vesnice, což je dáno tím, že za současných podmínek neobyčejně vzrostl zpětný dopad sociálních faktorů na růst produktivity zemědělské práce a zefektivňování kolchozní i sovchozní výroby.

Po dalším zdokonalení metodiky i praxe sociálního plánování v kolchozech a sovchozech SSSR na základě marxistické metodologie a nashromážděných zkušeností bude možné urychlit realizaci programového úkolu KSSS — odstranění podstatných sociálně ekonomických a kulturních rozdílů mezi městem a vesnicí.

*L. V. Bondarenko, kand.
ekon. věd, Moskva*